

Ermeni Soykırımı'nda suskunluğun başlangıcı: Gomidas Vartabed

Posted on 24/04/2018

Ermeni, Türk ve Kürt müziği adına önemli çalışmalar yapan Gomidas, doğduğu Anadolu topraklarında ne yazık ki yeterince tanınmıyor.

Gomidas, Anadolu'da mesafe tanımaksızın köy köy dolaşarak, halkların söylediği müzikleri toplayan ve notaya geçiren ilk sanatçıdır.

1869 yılında Kütahya'da Soğomon Soğomonyan (sonradan Gomidas ismini alır). Çocukluğu kederli ve yoksunlukla geçer. Annesini daha bir yaşından küçükken kaybeden Gomidas, babasının işleriyle meşgul olmasından dolayı büyük annesi tarafından yetiştirilir.

Gomidas, 7 yaşındayken bölgedeki ilkokulu bitirir bitirmez babası onu eğitimine devam etmesi için Broosa'ya (Bursa) yollar. Fakat uyum sağlamakta zorluk çektiği için dört ay sonra tekrar Kütahya'ya dönen Gomidas, kısa bir süre sonra da babasını kaybeder.

1881'de daha 12 yaşındayken Kütahya'da G. Dertsakyan adında bir papazın Echmiadzin'e psikopos olarak atanmasıyla birlikte, sesinin güzel olması sebebiyle Gomidas da psikoposla birlikte yeni kurulan ruhban okuluna eğitim almak için Echmiadzin'e gider.

Kütahya'da Ermenice konuşmak yasak olduğundan sadece Türkçe konuşabilen ve okuldaki öğrencilerle tanışma esnasında "Ermenice konuşamıyorum, fakat isterseniz size Ermenice şarkı söyleyebilirim" diyen Gomidas, ince soprano sesiyle Sharakan'ı (bir kilise ilahisi) anlamaksızın seslendirir.

“Gomidas, narin, zayıf, solgun, düşünceli ve nazik bir çocuktur. Genellikle çamaşırhanenin beton zemininde uyurdu” diye tanımlıyor Gomidas’ın sınıf arkadaşı.

Kısa bir sürede Ermenice’yi kusursuzca öğrenen Gomidas, Ermeni nota sisteminde de ustalaşmış müzik hocası olur.

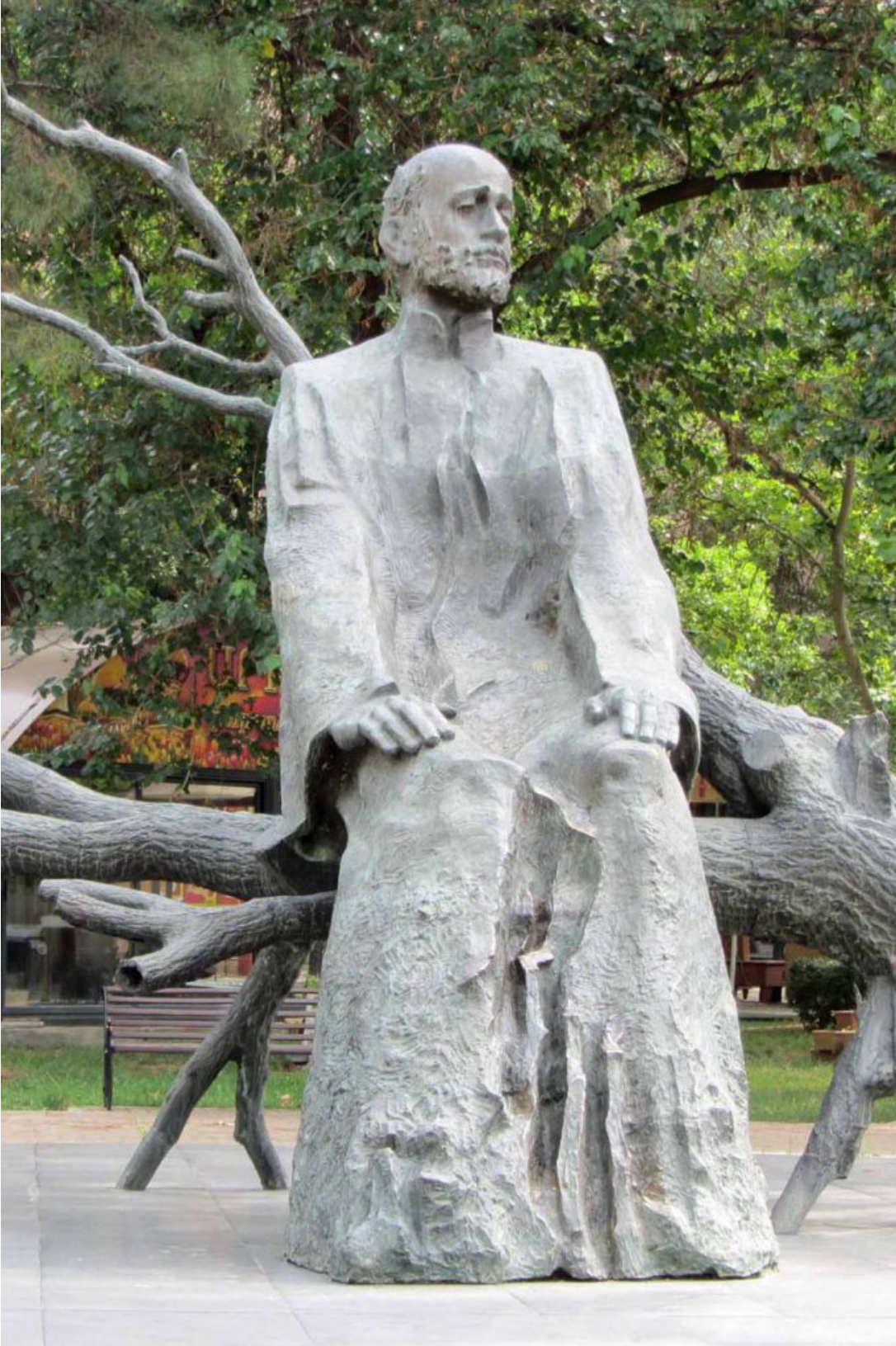
Ermeni kilise ilahilerini ezbere bilen Gomidas, rahip olmaya karar vermesi üzerine 1890 yılında “Sargavak” mertebesine ulaştıktan sonra 1893 yılında da “Apeğa”lıya yükselmesiyle 7. yüzyılda yaşamış Ermeni halk ozanı Katolikos Gomidas’a atfen Gomidas ismini alır.

Bir müzik ustası

1895’te de papaz anlamına gelen Vartabet ünvanına layık görülür.

Gomidas, 1896-99 yılları arasında dönemin Katolikos’un izniyle Almanya’ya müzik eğitimine giderek Berlin’de müzik tarihi ve teorisi, enstrüman bilgisi üzerine dersler alır. Aynı zamanda piyano, kompozisyon, orkestrasyon üzerine kendini geliştiren Gomidas, doğu müziğine olan birikimine çok sesli batı müziği uzmanlığını da ekler. Gomidas, Berlin’de müzik eğitimi aldığı sırada felsefe, estetik, genel tarih ve müzik tarihi üzerine dersler de alır.

Gomidas, Eylül 1899’da Echmiazdin’e döner dönmez müzik faaliyetlerine devam eder. Özellikle Anadolu’da köy köy gezerek 4000’den fazla Kürtçe, Ermenice, Farsça, Türkçe ve Arapça şarkı ve türküleri derleyerek notaya geçirmesinin yanı sıra bu şarkılar üzerine makaleler yazarak dünyanın bir çok yerinde konferanslar verir.

Gomidas'ın yaptığı derlemeler sayesinde bu coğrafyada söylenen bir çok halk türkülerinin günümüze kadar ulaşmıştır. Ancak ne yazık ki Gomidas'ın yaptığı 4000'den fazla derlemeden yalnızca 1200'ü günümüze kadar ulaşabilmiştir.

Gelen teklifler üzerine 1910 yılında çalışmalarına İstanbul'da devam eden Gomidas'a Pera'da bir ev tahsis edilir. Bir yıl gibi kısa bir sürede 300 kişilik Kusan Korosu'nu kuran Gomidas, önemli konserler verdi ve İstanbul'da içlerinde Halide Edip Adivar, Mehmet Emin Yurdakul, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi önemli sanatçıların ve bürokratların bulunduğu ciddi bir hayran kitlesi olur.

Övgüden sürgüne

Jön Türkler kuşağının önde gelen edebiyatçılarıyla yakın ilişkileri olması dolayısıyla düzenlenen ev toplantılarına sık sık davet edilir. Gomidas'ın verdiği konserlere katılanlar ve konuşma yapanlar arasında dönemin İçişleri Bakanı Talat Paşa ve Savaş Bakanı Enver Paşa da vardır. Şehzade Mecid Efendi'nin de Gomidas'ın hayranlarından olduğu, konserlerine katıldığı ve Gomidas'ı saraya davet ettiği bilinmektedir.

Gomidas'ın 1915 yılının Mart ayının sonlarında Türk Ocağı'nda verdiği konserden hemen önce Hamdullah Suphi'nin yaptığı konuşmada Gomidas'tan övgüyle bahsedilir. Ermeni bir doktor olan Hovhannes Manugyan, H. C. Siruni'ye yazdığı mektupta kendisinin de katıldığı o geceyi şöyle anlatmaktadır:

Konukların araba kafilesi gelmeye başladı. Salon tıklım tıklımdı. Prens, Talat Bey ve diğer yüksek hükümet görevlileri oradaydılar. Yazarlar, bilim insanları ve Müslüman din adamları teker teker geldiler. Teşrifatçı Hamdullah Suphi (davet sahibi ve derneğin yöneticisi), Gomidas'ı takdim etti ve "Bu Anadolu çocuğu, Ermeni din adamı, adanmışlığıyla ve

çalışkanlığıyla Ermeni müziğini kanatlandırdı. Rahatı ve lüksü önemsemeyip zamanını köylerde halk şarkıları toplayarak geçirdi. Ve bu şarkıları Ermeni mirasının bir parçası olarak sundu. Bizim din adamlarımız da aynı şeyi yapsaydı, Türk milletinin duyarlı kalbinin ve düşünen zihninin değerini yükseltebilecek ne hazineler bulacaklarını merak ediyorum. Gerçek şu ki Ermeni milleti, kültürel hayatımızın sınırında durmaktadır. Nereye giderseniz gidin, Anadolu'nun her köşesinde Ermeni zekâsı ve eli, sizi selamlayıp 'Ben buradayım' diyecektir. Sevdiklerinizin incelikle oyulmuş mezar taşları Ermeni ustaların eserleridir. Tıp okulunun kurucuları ve bilimsel kitapların yazarları da Ermenilerdir. Bugün yüzyıllardır birlikte yaşadığımız insanlardır." dedi. Sonra Gomidas piyanonun başına oturdu ve çalıp söyledi. Salon, tezahürat ve alkışlarla yankılandı. 'Tanrı onu kem gözlerden korusun' bağıırışını da duyabilirdiniz.

Gomidas, Jön Türkler ve saray çevresinin merceğinde olmasına rağmen 24 Nisan 1915 Cumartesi günü hayatının akışı tamamen değişir. İstanbul Emniyeti'nin uzun süredir hazırlığını yaptığı operasyon 24 Nisan'da başlar.

Polis şeflerinin izinlerinin kaldırıldığı 24 Nisan günü Ermeni cemaatinin önde gelen siyasi liderleri ve aydınları tutuklanır. Tutuklanan 235 Ermeni aydın İstanbul merkez hapishanesine götürülür ve ilerleyen günlerde tutuklananların sayısı 700'e ulaşır. Hapishanede birkaç gün tutulduktan sonra aydınlar Haydarpaşa Garı'na götürülür ve bir daha hiçbir zaman dönemeyecekleri ve dönebilenlerin hiçbir zaman eskisi gibi yaşayamayacakları bir yolculuğa çıkarılır.

Tutuklanan Ermeniler Çankırı ve Ayaş'a gönderilir. Bu iki merkez, Anadolu'nun iç kesimlerinde Türklerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler olması dolayısıyla özellikle seçilmiştir. Çankırı ve Ayaş'a ulaşan 174 Ermeni hiçbir yargılama yapılmadan öldürülür.

Gomidas Vartabet de tutuklanıp Çankırı'ya götürülen kişiler arasındaydı. Çankırı'ya vardıklarında gelen bir telgrafta, Gomidas'ın da içinde olduğu 8 kişiye dönüş izni verildiğini yazıyordu. Gomidas'ın dönüş izninin nasıl çıktığı konusunda kesin bir bilgi olmasa da yakın ilişkileri olduğu bilenen Halide Edip ya da Mehmet Emin gibi isimlerin aracılık yaptığı iddia ediliyor. Yine kendisini defalarca saraya davet etmiş olan şehzade Abdülmecid Efendi'nin bu

kararda rol oynamış olması ihtimalinin yanı sıra dönemin ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu büyükelçisi Henry Morgenthau'nun girişimiyle geri gönderildiği de iddiaları arasında. Morgenthau, daha sonra yazdığı anılarında isimlerini vermediği yedi Ermeni'yi tehcirden kurtardığını anlatmaktadır.

Suskunluk dönemi

Gomidas bu telgraf sayesinde 15 Mayıs'ta İstanbul'a döner. Fakat diğer tutuklulara kıyasla çok kısa sayılabilecek, 15 günlük sürgün Gomidas'ın hayatını derinden etkiler.

Yolculuğun başında güçlü durup herkese moral verdiği söylenen Gomidas'ın, yolculuk esnasında bir süre sonra korku ve tedirginlik duyarak tuhaflaştığı söylenmektedir. İstanbul'a döndükten sonra da bu davranış değişiklikleri devam eder ve çevresindekiler onun için endişelenmeye başlar.

1916'da sağlığı kötüye gitmeye başlar. İlaç tedavisiyle neşesini toplamış ve tekrar çalışmaya başlamışsa da bu iyileşme çok kısa sürer, hastalığı gittikçe Gomidas'ın hayatını daha çok zorlaştırır.

Ekim sonunda Gomidas, Lape (La Paix) Hastanesi'nde tedavi görmeye başlar. 1919'da ise daha iyi bir tedavi göreceği umuduyla Paris'e götürülür.

Müziğe olan aşkı ile sürekli tutkuyla derlemeler yapan, insanlarla konuşan, neşeli ve çalışkan Gomidas'ın artık hastaneye gelen dostlarını ve ziyaretçilerini kabul etmediği, hayatının son 18 yılında insanlarla konuşmayı tamamen kestiği söylenir.

22 Ekim 1935'te hastanede hayata gözlerini yumduğu güne kadar müzikle tüm bağı koparmıştır.

Naaşı 1936'da Sovyet Sosyalist Ermenistan'a getirilir ve Yerevan'da büyük bir törenle defnedilir.

Bugün Ermenistan'da Ermeni milli müziğinin kurucusu kabul edilen Gomidas büyük kitlelerce tanınmakta, sevilmeğe ve yaşatılmaktadır.

Yerevan'da hayatı ve çalışmalarının sergilendiği bir müze, adını taşıyan bir anıt ve konservatuvarın bahçesinde büyükçe bir heykeli bulunmaktadır.

Doğrudan müzikle ilgilenmese dahi Ermenistan'da Ermeni müziği hakkında konuşacağınız herhangi birinin lafı Gomidas'a getirmesi neredeyse kaçınılmazdır. Ermenistan'da onun müziğe katkılarından övgüyle söz edilmesine rağmen doğduğu, müzik topladığı, konserler verdiği, dostluklar kurduğu bu topraklardaki insanların hafızalarından büyük ölçüde silinmiştir.

Hazırlayan: Karakutu Derneği'nden Cansu Gürkan & Tuğçe Özdemir

Kaynaklar

H. C. Siruni, "Gomidasi Hed" (Gomidasi'la), Echmiazdin , Mart 1968

Aram Andonyan, "Gomidasi Vartabed ile Çankırı Yollarında", Belge Yayınları, İstanbul: 2012

Kaynak: gazetekarınca.com